

МИРГОРОДСЬКИЙ ПОЛК В РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКІЙ ВІЙНІ 1735-1739 РР.

Тема пропонованої шановному читачеві статті знаходиться на перетині воєнної історії та краєзнавства. Після тривалої неуваги, зараз воєнна історія, зокрема козаччини, розробляється досить динамічно. Варто згадати хоча б роботи І.Стороженка [1], В.Заруби [2], О.Сокирка [3], Г.Шпитальова [4]. Одночасно все ще не розроблена докладно воєнна історія полків, які склали Гетьманщину. Хоча спроби такого роду є [5], але вони зосереджені не стільки на воєнній історії, скільки на історії полку загалом і, на жаль, не представлені у вигляді монографічних досліджень та не викладені в Інтернеті, що суттєво ускладнює доступ до результатів таких досліджень. Сюжет, пов'язаний із участю Миргородського полку в російсько-турецькій війні 1735-1739 років, не знайшов висвітлення в історіографії, хоча деякі факти містять дослідження А.Байова [6], О.Апанович [7] та вже згадувана монографія Г.Шпитальова.

Протягом війни Миргородський полк брав участь як у далеких виправах, так і в ближніх походах різного роду – фортифікаційних, тривожних, для планової охорони кордонів. Залучення козаків Миргородського полку до далеких походів розпочалося вже у червні 1735 р., коли всі полки (крім Стародубського та Чернігівського) вирушили до фортеці Святого Іоанна на Українській лінії, де мали збиратися для виправи на Крим. До прибуття на лінію генерального осавула Ф.Лисенка обов'язки командира цього з'єднання виконував миргородський полковник Павло Апостол [8].

Кількість козаків Миргородського полку, які вирушили в цей похід, точно невідома. Проте є дані щодо старшини, яка очолила виправу – полковник П.Апостол, суддя Ф.Остроградський, писар В.Тихонович, осавул А.Волевач, хорунжі Т.Калницький та К.Шкурка [9].

Згідно з планами Генеральної військової канцелярії (далі – ГВК) передбачалося для Кримської (1736) виправи мобілізувати 16001 гетьманця, в тому числі 1196 шабель Миргородського полку [10]. Виникли певні проблеми з залученням старшини. Наприклад, миргородський обозний С.Родзянка уперто відмовлявся від походу під приводом хвороби, в яку полковник абсолютно не вірив. Проте С.Родзянка апелював до ГВК, де знайшов підтримку. Врешті, полкова старшина миргородців у цій виправі була представлена тими ж постатями, що й 1735 р., лише осавула А.Волевача замінив його колега С.Галаган [11].

За попередніми планами на 1737 р. Миргородський полк мав виставити 849 шабель у Кримський похід. Після рішення фельдмаршала Мініха залишити слобідських козаків для охорони кордону їм на заміну залучили ще 200 миргородців [12]. На цьому зміни не закінчилися. На вимогу фельдмаршала Мініха Миргородський полк перейшов у його підпорядкування і вирушив замість Кримського в Очаківський похід. Такий перебіг подій пов'язаний з особою нового полковника – Василя Капніста, який замінив загиблого 1736 років Павла Апостола. Б.Мініх високо цінував Капніста і волів

бачити цього ініціативного старшину своїм підлеглим. Крім полковника в похід вирушили осавул А.Волевач та хорунжі Т.Калницький і К.Шкурка [13].

До Дністровського (1738) походу планувалося залучити 4000 гетьманців під загальним командуванням генерального осавула Ф.Лисенка. Мобілізація більшості полків відбувалася складно, проте Миргородський став винятком. У суворій відповідності до наказу 1488 миргородців вже 1 квітня були на р.Омельник [14]. Крім полковника в похід вирушили обозний Ф.Москов, осавул С.Галаган, хорунжі Т.Калницький та К.Шкурка [15]. Наступного року ГВК нарядила в Хотинську виправу 1194 миргородця, знову під орудою В.Капніста. На жаль, старшинський склад у цьому поході з'ясувати не вдалося, але миргородці вчасно зібралися в Каневі для передпохідного огляду [16].

В далеких походах миргородці найчастіше були складовою корпусу гетьманців. Нижче спробуємо проаналізувати дії цього полку під час далекої виправи. Найчастіше гетьманці, особливо під орудою фельдмаршала Мініха, не виступали цілісним корпусом, а розподілялись між частинами регулярної армії. Для прикладу візьмімо Кримський (1736) похід. Наказний гетьман Я.Горленко з самого початку мав під своєю командою Гадяцький, Миргородський, Лубенський, Переяславський та охочекомонний Павлова полки [17]. Інші відділи, а часто і козаки наказного гетьмана, постійно отримували завдання в інтересах регулярних частин і діяли окремо від Я.Горленка. Дещо інший підхід спостерігаємо в Очаківському (1737) поході. Командуючий розподілив лівобережних козаків рівними частинами (по 2000 шабель) між усіма трьома дивізіями, причому кожен із цих загонів мав свого командира. Миргородський полковник В. Капніст очолив гетьманців у першій дивізії, генеральний обозний Я. Лизогуб – у другій, а київський полковник А.Танський – у третій [18].

Миргородці фігурують серед старшин, відпущених додому вже під час походу. Я.Горленко видавав дозволи на від'їзд з армії – із ними старшини відсилали з походу слуг або синів. Станом здоров'я та віком кременчуцького (Миргородський полк) сотника Г.Ілляшенка пояснюється рішення П.Апостола та Я.Горленка відпустити його з походу. Це було зроблено за умови, що його син Павло очолить сотню [19].

Під час далеких виправ траплялися випадки, коли полковники та полкова старшина очолювали кількатисячні загони козаків різних полків, виступаючи таким чином у ролі корпусних командирів. М.Гербель відзначав, що під час Очаківського (1737) походу слобідські полки перебували під орудою миргородського полковника В.Капніста [20]. Він же очолював козаків, які обороняли Очаків [21].

Під час перебування в таборі козаки несли караульну службу та виконували різноманітні земляні роботи. З наказу фельдмаршала Мініха стає зрозуміло, що караули гетьманців розташовувалися в дві лінії. У степ висилали роз'їзди, які мали відступити при появі противника. Власне караульна команда розташовувалася поблизу табірної межі і була постійно готова до бою. Наприклад, в інструкціях осавулам миргородському С.Галагану,

перейславському Я.Пилипенку та гадяцькому О.Бугаєвському, кожен з яких виводив за табір 200-шабельну варту з 2 гарматами, вказувалося, що козаки пильнують із зарядженою зброєю і щомиті готові відбити напад [22].

У значних масштабах козаки залучалися до різноманітних фортифікаційних робіт. Наприклад, 1500 гетьманців лагодили пошкоджені під час штурму укріплення Перекопу 19-20 травня 1736 р., а днем раніше миргородський осавул С.Галаган керував 150 козаками на земляних роботах. Трохи згодом Я.Горленко знову мусив виділити 400 козаків для земляних робіт [23].

Діяли гетьманці і в авангарді. Наприклад, у 1736 р. після переформування авангард очолив генерал-майор Шпігель. Він командував п'ятьма драгунськими та п'ятьма піхотними полками, 3000 запорожців та загonom гетьманців. [24] Я.Горленко призначив до Шпігеля 2000 козаків (Гадяцький полк – 500, Переяславський – 321, Миргородський – 300, Прилуцький – 879) під командуванням прилуцького осавула М.Мовчана [25]. Взагалі козацькі відділи часто згадуються при описі особового складу авангарду. Так, 4 травня 1736 р. до авангарду увійшли всі запорожці. Поєднання в передовому загоні запорозьких та лівобережні козаків зафіксовано в Очаківському (1737) поході. Тоді попереду армії йшли січовики з кошовим отаманом І.Малашевичем та гетьманці під орудою миргородського полковника В.Капніста [26].

Миргородський полк брав участь в оборонних боях. Наприклад, генерал Штофельн очолив 9-тисячну залoгу Очакова, значна частина якої складалася з козаків під проводом миргородського полковника В.Капніста. В жовтні 1737 р. козаки, які несли сторожову службу, доповіли командуванню про наближення турецько-татарських військ. Далі гетьманцям довелося витримати кілька сутичок із турками і врешті відступити на стіни. Подальші атаки Очакова успіху не принесли і противник 30 жовтня відступив [27].

Чимало оборонних боїв було у гетьманців під час Хотинського (1739) походу. Про них згадував фельдмаршал Мініх у своєму наказі від 5 серпня, а Я.Маркович описував постійні сутички, які мали козаки протягом 15 серпня. Ефективно діяли лівобережні полки в бою 14 серпня. Турки заважали переправі російської армії, але вдалий рушничний та гарматний вогонь Миргородського і Переяславського полків та загону бунчукових примусив противника відступити [28]. Гетьманці непогано проявили себе у Ставучанській битві, атакуючи табір противника. Втрати корпусу генерального осавула Ф.Лисенка були незначними. Загинуло двоє козаків Миргородського полку, ще п'ятеро з різних полків поранено [29].

Серед складних завдань, які ставили командири перед миргородцями, були конвої та рейди. Після того, як у 1736 р. армія заглибилася у Крим, постачання ускладнилося. Генерал-майор Аракчєєв пробивався з обозом до Б.Мініха з боями. До цього конвою входили команди ніжинського (обозний І.Величковський), стародубського (обозний О.Єсимонтовський) та перейславського (осавул Г.Лукашевич) полків. Зі схожими проблемами пробивався до армії генерал Лєслі. До його конвою входили козаки

Миргородського та Лубенського полків. Під час одного з боїв цього конвою картечню в ногу був поранений миргородський полковник П.Апостол. За кілька днів, уже перебуваючи в розташуванні основних сил гетьманців, П.Апостол помер [30].

Углиб ворожого терену проводилися рейди. Миргородський полковник В.Капніст із 1000 відібраних гетьманців та 400 запорожцями 22 червня 1739 р. розпочав похід по Дністру в район м. Сороки та Могилів. Його демонстративні дії мали дезорієнтувати противника. В.Капніст, залишивши з обозом під Сороками втомлених, розділив свої сили на дві частини: перша (сотник бориспільський (Переяславський полк) С.Афендик) атакувала Сороки, друга на чолі з самим Капністом перетнула противнику шлях до відступу. Козаки спалили Сороки, пограбувавши турецький склад провіанту. В.Капніст переслідував противника близько 50 верст. Турецькі тилові команди були вирубані впень у с. Больниціях та м. Могилів. Урешті противник оговтався, і В.Капніст почав відступ. Передовий загін переслідувачів з 400 ногайців так і не ризикнув вступити в бій і обтяжений здобиччю та 18 полоненими миргородський полковник приєднався до основних сил [31].

Цей рейд не став для Миргородського полку останнім. Наприкінці серпня 1739 р. В.Капніст повів своїх козаків по річці Прут із завданням добути провіант, а в середині вересня він вирушив углиб Валахії, маючи наказ знищувати села на своєму шляху. Зі схожими інструкціями молдовською територією рейдував уже згаданий сотник С.Афендик із добровольцями з різних полків [32].

Великих зусиль козакам та селянам лівобережних полків коштували фортифікаційні роботи. В 1736 р. уряд постановив, що з Гетьманщини треба вирядити 15000 працівників, які б до 12 травня прибули в розпорядження генерал-лейтенанта Урусова на Українську лінію, причому Миргородський полк мав виділити 1353 особи [33]. Під час таких робіт утечі були швидше правилом, аніж винятком. У жовтні 1736 р. б.т. В.Завадовський звітував про стан справ у командах 7 полків, які провадили лінійні роботи. Втікачів у команді Гадяцького полку нараховувалося 15, Київського – 8, Стародубського – 41, Лубенського – 184, Миргородського – 76, Прилуцького – 54, Переяславського – 216, що разом складало цифру 680. Взамін утікачів надіслано 98 осіб із Лубенського полку та 28 з Миргородського [34].

Іноді козацькі команди діяли досить далеко за межами кордонів Гетьманщини та Слобожанщини, проте виконували там власне фортифікаційні роботи. Після захоплення російськими військами Азова виникла необхідність у поверненні артилерії, яка вже зробила свою справу, до Ізюму. Для цього Глухів 28 липня відрядив 1500 козаків з різних полків під орудою миргородського осавула А. Волевача, який на час походу отримав ранг наказного полковника. З рапортів полковників чернігівського В.Ізмайлова та стародубського А.Радищева стає зрозуміло, що ГVK вирядила навздогін А.Волевачу ще 500 козаків. В Азові загін гетьманців потрапив під команду генерал-лейтенанта Левашова, який волів використовувати козаків на ремонтних роботах у місті, оскільки

артилерію вже перевезли до Ізюму. Лише в жовтні, отримавши відповідний дозвіл, козаки повернулися додому [35].

Наближення татар чи навіть чутки про це спричиняли “фортифікаційну лихоманку”. В січні 1738 р. ГВК, виконуючи рішення Кабінету Міністрів, надіслала до полків накази про полагодження укріплень усіх полкових міст та сотенних містечок, особливо прикордонних. Реакція полків дуже схожа – вони скаржились на нестачу людей. Виключенням був лише Миргородський полк. Його нещодавно призначений полковник, В. Капніст, розпочав ремонтні роботи на своїй території ще у грудні 1737 р. Власне, в січні 1738 р. він вже звітував про закінчення робіт майже на всіх укріпленнях (крім м.Хомутці, Яреськівка та Шишаки.). Сотні Миргородського полку описували виконані роботи. Зокрема, у звіті про стан м. Хорол зазначено: ”Вал очищен и на оном кошики поставлены и землею насыпаны, ров подкопан, башты з воротами построены и над ровом рогатины поставлены, округ вала пристби поделаны” [36].

Важливою складовою козацької служби була охорона кордонів. У середині весни 1736 р., у зв’язку з виступом головних армій у похід, ця справа набула актуальності. За вимогою Б.Мініха ГВК відрядила 2000 козаків до Дніпра. Крім звичайних охоронних завдань вони переганяли мешканців правого берега на лівий. Виконання цього наказу не забарилося: верхню ділянку Дніпра прикрили козаки Стародубського, Чернігівського, Київського, Гадяцького та Лубенського полків на чолі зі стародубським полковим суддею М.Ханенком; нижче форпости та редути були обсажені козаками Полтавського, Ніжинського, Миргородського, Прилуцького та Переяславського полків [37].

Восени 1737 р. на кордоні загальне командування 3-тисячним загonom гетьманців здійснювали полтавський полковник В. Кочубей та ніжинський полковник І.Хрущев. Перший керував 1500 козаків, які розташовувалися вздовж Дніпра, другий – аналогічним загonom на Українській лінії. З жовтня до їхньої команди входили козаки Миргородського та Полтавського полків, але в грудні їх замінили козаки з інших полків. На листопад припадає ще один значний наряд. 950 козаків з Лубенського та 600 з Миргородського полків вирушили в редути вздовж Дніпра [38].

У жовтні 1738 р. за пропозицією фельдмаршала Мініха ГВПК мала відрядити 2 000 гетьманців та 1000 слобожан на кордон по Дніпру (1 500 вояків) та Українській лінії (1500 вояків). За планом керуючого справами ГВПК А.Безбородьком було задіяно 2000 гетьманців. Козаки Полтавського, Гадяцького та Миргородського (115 шабель під орудою сотника яреськівського Потапенко) полків мали йти на Українську лінію до генерал-майора Девіца, Цю команду очолив лубенський осавул Ф.Зарудний [39]. Того таки місяця генерал-майор Бутурлін звернувся до полтавського полковника В.Кочубея з пропозицією надіслати козаків до Мишуриноного Рогу. В.Кочубей, посилаючись на те, що у полку лишилося 800 козаків, відмовив. Справа перейшла на розгляд генерал-аншефа Румянцева. Врешті по 250 козаків з

Полтавського та Миргородського полків було надіслано під Мишуриг. У самому містечку лютувала пошесть і до пункту призначення козаки не дійшли, отаборившись неподалік [40].

Уперше в тривожний похід під час війни козаки вирушили в серпні 1736 р. Зауважимо, що прихід татар не став несподіванкою. Російське командування передбачало можливість відплатних акцій і 22 липня 1736 р. І. Барятинський доручив ГВК оголосити в полках 24-годинну готовність до виступу. Крім того, біля Переяслава планували залишити 12 000 козаків генерального хорунжого Я.Горленка, що поверталися з Криму. Заздалегідь до Переяслава мав вирушити прилуцький полковник Г. Галаган з 6 000 козаків з різних полків, які після прибуття Я. Горленка з Криму переходили в його підпорядкування, замінюючи відповідну кількість виснажених походом. З Миргородського полку за розписом ГВК сюди планували нарядити 449 шабель [41].

Охороняючи свою ділянку кордону, власівський наказний сотник Д.Василенко (Миргородський полк) 12 серпня надіслав на правий берег Дніпра розвідувальний загін, який наштовхнувся на татарський відділ. Обтяжені здобиччю татари не зуміли уникнути сутички. В бою вбили одного татарина, ще одного гетьманці захопили в полон, а ясир в 11 осіб звільнили. Цей полонений дав докладну інформацію про орду. З'ясувалося, що в районі р. Кам'янка отаборилася Білгородська орда (20000 чол.) на чолі зі Слан-Гіреєм, підсилена 2000 яничар. В подальших планах татар передбачався поділ війська на 3 частини, з яких одна повинна була залишитися проти Миргородського полку, а інші – вирушити вгору та вниз Дніпром, шукаючи шпаринку, якою можна було би вдертися на лівий берег. Д.Василенко, крім повідомлень до полкової канцелярії, надіслав інформацію про появу татар своїм сусідам-сотникам. Про це сповіщав чигириндубровський наказний сотник Д.Булюбаш (Лубенський полк) [42].

Намагання ГВК мобілізувати всіх козаків наштовхувалися на цілком логічні зауваження старшин. Наприклад, миргородський полковий обозний С. Родзянка питав, як йому висилати людей під Переяслав, коли на його кордоні знаходяться ворожі війська. Врешті для таких випадків ГВК дозволила козацьким відділам залишитися на місцях [43]. Цього разу татари не стали випробовувати тут кордон на міцність, але у лютому 1737 р. стався прорив, на який ГВК не встигла оперативно відреагувати. Хан кілька днів рейдував територією Полтавського та Миргородського полків, причому останній втратив 6 осіб убитими та 627 полоненими. Основний удар прийняли на себе полтавці [44].

Після отриманих повідомлень про наближення татар, 25 січня 1739 р. ГВК наказала усім полкам вирушати на захист кордону. Певний час панувала тиша і лише 15 лютого загін противника перейшов Дніпро між селами Власівка і Городище Миргородського полку. На зустріч їм вирушив генерал-майора Бахметьєв із Кременчука, проте раніше наспіли компанійці полковника Часника та козаки Миргородського і Лубенського полків (командир – миргородський полковник В.Капніст). В.Капніст, оцінивши сили татар,

частиною своїх козаків відрізав їх від Дніпра. Татарські війська були розбиті, лише частині вдалося вирватися за Дніпро. В погоню за ними нарядили загін у 1400 шабел з компанійців, запорожців та козаків Полтавського полку, проте успіху ця експедиція не мала. В бою, за різними оцінками, було вбито від 1000 (Я.Маркевич) до 4000 (В.Капніст) татар. Одночасно з проривом на території Миргородського полку зазнали атаки війська неподалік Китайгорода та Усть-Самари. Однак і тут спроби прорвати кордон були марними. Найбільше відзначилися в подіях лютого 1739 р. козаки Миргородського полку на чолі з полковником В. Капністом, якому О.Румянцев висловив подяку імператриці за вірну службу [45].

Підбиваючи підсумки, зауважимо, що протягом російсько-турецької війни 1735-1739 років Миргородський полк був і пересічним, і унікальним лівобережним полком одночасно. З одного боку, він виконував всі ті завдання, які стояли перед козаками кожного з полків, і в цьому його участь у війні може слугувати ілюстрацією дій гетьманців. З іншого – на чолі полку з 1737 р. стояла креатура фельдмаршала Мініха. Надзвичайно енергійний полковник В. Капніст користувався довірою російського головнокомандувача і особливість цієї війни для Миргородського полку виявляється в тому, що йому доволі часто доручалися відповідальні завдання бойового характеру – оборона фортеці, рейди вглиб ворожого терену тощо.

Надзвичайно цікавою та промовистою для становища лівобережного козацтва 1730-х років є фігура В.Капніста. Його активність, націленість на результат, уміння повести за собою людей принесли ізюмському сотнику миргородське полковництво. Середовище лівобережної старшини не зуміло в 1730-х рр. висунути такого лідера і чужий, прибулець з-за кордону, продемонстрував якості, властиві психології “людини меча”. Не варто вважати, що В. Капністом рухали виключно меркантильні мотиви. Наприклад, значно пізніше, в битві під Грос-Стерсдорфом, бригадир слобідських полків і немолода людина, В. Капніст повів своїх козаків у відчайдушну атаку, відволікаючи увагу пруської кавалерії від загрожених позицій регулярної російської армії. Рациональними спонуками такий вчинок цього військовика, який призвів до його загибелі, пояснити важко.

Бібліографічні посилання:

1. Стороженко І. Б. Хмельницький і воєнне мистецтво у Визвольній війні українського народу середини XVII ст. Книга 1: Воєнні дії 1648-1652 рр. – Дніпропетровськ, 1996.
2. Заруба В. Українське козацьке військо в російсько-турецьких війнах останньої чверті XVII ст. – Дніпропетровськ, 2003.
3. Сокирко О. Українські найманці: Охотницьке військо Лівобережної Гетьманщини 1669-1672 рр. – К., 1998; Сокирко О. Охотницьке військо лівобережної Гетьманщини: історія виникнення // Київська старовина. – 1998. – №4. – С.11-21 та інші статті. Влітку 2006 року має вийти монографія цього автора, присвячена охотницькому війську.
4. Шпитальов Г. Запорозьке військо в російсько-турецькій війні 1735-1739 рр. – Запоріжжя, 2002.

5. Див., наприклад Іваненко А. Переяславський козацький полк у військовій та суспільно-політичній системі України (20-і рр. XVII – кінець XVIII ст.): Автореф.дис...к.і.н. – К., 2003.
6. Байов А. Русская армия в царствование Анны Ионновны. – Т.1-2. – СПб, 1906.
7. Апанович О. Збройні сили України 1 половини XVIII ст. – К., 1969.
8. Центральний державний архів України в м. Києві (далі – ЦДАУК). Ф.51. Генеральна військова канцелярія. – Спр.5096. – Арк.6-7.
9. ЦДАУК. Ф.1501. Генеральна військова похідна канцелярія. – Спр.58. – Арк.13,28.
10. ЦДАУК. Ф.51. – Спр.5662. – Арк.6,23,47.
11. Там само. – Спр.5355. – Арк.30; Спр.5506. – Арк.2,16.
12. Там само. – Спр.6110. – Арк.5.
13. ЦДАУК. Ф.1501. – Спр.58. – Арк.31.
14. ЦДАУК. Ф.51. – Спр.7070. – Арк.6-11.
15. ЦДАУК. Ф.1501. – Спр.58. – Арк.31.
16. ЦДАУК. Ф.51. – Спр.6758. – Арк.2-12; Ф.1501. – Спр.61. – Арк.2.
17. ЦДАУК. Ф.51. – Спр.5506. – Арк.11-12.
18. Байов А. Цит. пр. – Т.1.(примітки). – С.137.
19. ЦДАУК. Ф.51. – Спр.5506. – Арк.4,7,9.
20. Гербель Н. Изюмский слободской полк. – СПб, 1852. – С.81.
21. Записки Манштейна о России. – СПб, 1875. – С.131.
22. ЦДАУК. Ф.51. – Спр.5506. – Арк.7-9.
23. Там само. – Арк.12.
24. Байов А. Цит.пр. – Т.1. – С.239.
25. ЦДАУК. Ф.51. – Спр.5506. – Арк.8.
26. Байов А. Цит.пр. – Т.1. – С.243, 376-377.
27. Записки Манштейна о России. – С.130-131; Байов А. Цит.пр. – Т.1. – С.413-420.
28. Дневныя записки малороссійскаго подскарбія генеральнаго Якова Марковича.– М., 1859. – Ч. 2. – С. 81; Сборник Военно-Исторических Материалов.– СПб., 1892. – Вып. II: Ставучанский поход. Документы 1739 года. – С.84.
29. Там само. – С.204.
30. Летописные заметки (1651 – 1749) // Киевская Старина. - 1883. - №3. - С.681; Байов А. Цит.пр. – Т.1. – С. 265.
31. Дневныя записки... – Ч.2. – С.69; Сборник Военно-Исторических Материалов.– Вып. II. – С.38-40,197-198.
32. Там само. – С. 104, 124, 191, 182.
33. ЦДАУК. Ф.51. – Спр.5485. – Арк.6.
34. Там само. – Спр.5603. – Арк.5.
35. Там само. – Спр.5230. – Арк.2,6; Спр.5335. – Арк.2-3; Спр.5378. – Арк.5-7.
36. Там само. – Спр.7033. – Арк.3,21.
37. Там само. – Спр.5102. – Арк.13.
38. Там само. - №6669. – Арк.3.
39. Там само. - №6554. – Арк.3; №7264. – Арк.2,6.
40. ЦДАУК. Ф.1501. – Спр.24. – Арк.2-3.
41. ЦДАУК. Ф.51. – Спр.5610. – Арк.2,14,17-19.
42. Там само. – Спр.5318. – Арк.3; Спр.5610. – Арк..67-68, 77-78.
43. Там само. – Спр.5610. – Арк.47, 84, 94.
44. Байов А. Цит. пр. – Т.1.(примітки). – С.129.
45. Бумаги Кабинета Министров императрицы Анны Иоанновны. Т.1X (январь-июнь 1739 г.) // СИРИО.– 1907. – Т.126. – С. 47, 109, 257; Дневныя записки... – Ч.2. – С. 53, 57; Мельникова И. Борьба России с Турцией в 30-х годах XVIII века и Украина // Ученые записки Института славяноведения. – М.- Л., 1948. – Т.1. – С.111.